

به نام خدا

مهد کودک و شکوفایی خلاقیت نوآموزان

مولفان :

عصمت موسی پور

مهرانگیز منشادی

ژیلا راه نشین

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۲)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

chaponashr.ir

سرشناسه: موسی پور، عصمت، ۱۳۴۹-
عنوان و نام پدید آور: مهد کودک و شکوفایی خلاقیت نوآموزان / مولفان عصمت موسی پور،
مهرانگیز منشادی، ژیلاراه نشین.
مشخصات نشر: ارسطو (سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری: ۱۶۳ص.
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۲۳۴-۴-۴
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۵۹ - ۱۶۳.
موضوع: خلاقیت در کودکان
خلاقیت در کودکان -- ایران
آموزش پیش دبستانی -- ایران
شناسه افزوده: منشادی، مهرانگیز، ۱۳۵۵-
شناسه افزوده: راه نشین، ژیلاراه، ۱۳۵۵-
رده بندی کنگره: LB۱۵۹۰/۵
رده بندی دیویی: ۳۷۰/۱۵۷
شماره کتابشناسی ملی: ۹۳۲۲۲۱۲
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

نام کتاب: مهد کودک و شکوفایی خلاقیت نوآموزان
مولفان: عصمت موسی پور- مهرانگیز منشادی- ژیلاراه نشین
ناشر: ارسطو (سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران)
صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر
تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۲
چاپ: زبرجد
قیمت: ۱۳۰۰۰۰ تومان
فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان :
<https://chaponashr.ir/ketabresan>
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۲۳۴-۴-۴
تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۹	مقدمه.....
۱۱	شناخت کودک.....
۱۲	کنجکاوی.....
۱۲	بازی.....
۱۳	تخیل.....
۱۳	نقاشی.....
۱۴	شعر و سرود.....
۱۴	قصه و داستان.....
۱۴	حرکات ورزشی.....
۱۵	رشد و تحول کودک.....
۱۵	تعریف رشد و تحول کودک.....
۱۶	برنامه رشد محور برای کودکان.....
۱۶	جنبه های اساسی رشد و تحول کودکان.....
۱۶	۱. رشد و تحول جسمی - حرکتی کودک.....
۱۷	۲. رشد و تحول شناختی کودک.....
۱۷	حواس پنج گانه.....
۱۷	حافظه.....
۱۷	استدلال.....
۱۸	حل مسئله.....
۱۸	تمرکز.....
۱۸	درک مفاهیم اساسی.....
۱۸	۳. رشد و تحول عاطفی کودک.....
۱۹	۴. رشد و تحول اجتماعی کودک.....
۱۹	۵. رشد و تحول کلامی کودک.....

۲۰	۶. رشد و تحول خلاقیت کودک
۲۲	تاریخچه خلاقیت
۲۳	دیدگاه های مختلف نسبت به خلاقیت
۲۳	دیدگاه آوریل در زمینه‌ی خلاقیت
۲۴	دیدگاه گانیه نسبت به خلاقیت
۲۴	دیدگاه گیلفورد نسبت به خلاقیت
۲۵	دیدگاه تورنس نسبت به خلاقیت
۲۷	عناصر خلاقیت تورنس
۲۷	دیدگاه محتوایی
۲۸	ابعاد خلاقیت
۲۸	خلاقیت در کودکان، یادگرفتنی است یا ژنتیکی؟
۲۹	منشاء خلاقیت
۳۲	خلاقیت و سال های نخست زندگی
۳۳	تحریک خلاقیت
۳۴	اهمیت آموزش خلاقیت
۳۴	مراحل و خصوصیات رشد کودک در سنین ۳ تا ۶ سالگی
۳۴	خصوصیات کودک ۳ ساله
۳۷	خصوصیات کودک ۴-۵ سال
۳۸	خصوصیات کودک ۶ سال
۳۹	برنامه ریزی آموزشی رویکرد خلاق کودک محور در مهدکودک
۴۱	هدف‌های رویکرد آموزش خلاق کودک محور
۴۴	ویژگی های برنامه رشد محور کودکان
۴۷	اصول حاکم بر الگوی برنامه ی آموزشی رشد‌گرا و خلاقیت محور کدام است؟
۴۸	اهداف الگوی برنامه آموزشی رشد‌گرا و خلاقیت محور
۴۹	محتوای برنامه آموزشی در الگوی رشد‌گرا و خلاقیت محور
۴۹	محتوای الگوی برنامه آموزشی رشد‌گرا و خلاقیت محور
۴۹	محتوای علوم طبیعی و اکتشاف

۴۹	محتوای ریاضیات و حل مساله
۵۰	محتوای دینی و قرآنی
۵۰	سواد آموزی و زبان آموزی
۵۱	تربیت بدنی
۵۱	هنر و خلاقیت
۵۱	علوم اجتماعی، شهروندی با محوریت مهارت‌های زندگی
۵۲	مباحث بومی - تاریخ و جغرافیا
۵۸	سطح تحصیلات مدیر مرکز پیش دبستانی
۵۸	مهدکودک و عوامل تاثیرگذار بر خلاقیت آن
۵۸	عوامل موثر در رشد خلاقیت
۵۹	عوامل اثرگذار بر رشد خلاقیت در مهدکودک
۵۹	-عوامل طبیعی محیط
۵۹	شکل و وسعت فضاها
۵۹	-استفاده از آثار کودکان
۵۹	معیارهای طراحی محیط جهت تحریک خلاقیت کودکان
۶۱	عوامل محیطی و نقش آن در پرورش خلاقیت
۶۳	تاثیر عوامل محرک بیرونی در خلاقیت کودک
۶۳	نور و روشنایی
۶۳	سر و صدا
۶۳	عناصر طبیعی
۶۴	رنگ
۶۴	روانشناسی رنگ
۶۶	رنگ ها چه تاثیری دارد؟
۶۶	تاثیر رنگ ها روی کودکان
۶۷	تاثیر رنگ بر فعالیت خلاقانه کودک
۶۸	تاثیر رنگ محیط مهدکودک بر خلاقیت کودکان
۶۹	نقش مربی در تربیت کودک خلاق

- جایگزین کردن بازی های عملکردی با بازی های تکنولوژی محور ۷۶
- بازی های حرکتی هدفمند ۷۹
- مهارتهای حرکتی چیست؟ ۷۹
- مزایای بازی های حرکتی هدفمند ۸۰
- چرا مهارت های حرکتی درشت مهم هستند؟ ۸۲
- نمونه هایی از مهارت های حرکتی درشت چیست؟ ۸۲
- معرفی بازی حرکتی ۸۳
- بازی بولینگ ۸۳
- بازی لی لی ۸۴
- بازی پرشی با نوارها ۸۵
- بازی تعادل ۸۵
- بازی تونل ۸۵
- بازی با مانع ۸۶
- بازی قاشق و تخم مرغ ۸۷
- بازی سایمون ۸۷
- بازی با بادکنک ۸۸
- انواع بازی با توپ ۸۸
- شن بازی و افزایش خلاقیت ۹۹
- تاثیرات مثبت شن بازی برای کودکان ۱۰۰
- نکات ایمنی و مهم در زمان شن بازی ۱۰۴
- ایده هایی جهت نقاشی خلاق برای کودکان ۱۰۷
- کارگاه بازی های حسی ۱۱۱
- فواید بازی های حسی برای کودکان ۱۱۲
- بازی های حسی برای تحریک حس چشایی کودکان ۱۱۲
- بازی های حسی برای تحریک حس شنوایی کودکان ۱۱۳
- بازی های حسی برای تحریک حس بویایی کودکان ۱۱۴
- بازی های حسی برای تحریک حس لامسه کودکان ۱۱۵

- ۱۱۶..... بازی های حسی برای تحریک حس بینایی کودکان
- ۱۱۹..... انواع قصه‌گویی خلاق
- ۱۲۳..... روش پانتومیم
- ۱۲۴..... روش شخصیت‌سازی برای نمایش خلاق و ایفای نقش
- ۱۲۴..... بازی های ایفای نقش
- ۱۲۶..... عروسک گردانی برای نمایش خلاق و ایفای نقش
- ۱۲۹..... نجاری و خلاقیت در مهدکودک
- ۱۳۰..... اقدامات ایمنی و محافظت از خود در فرآیند آموزش نجاری در دوران کودکی
- ۱۳۱..... رشد مهارت های تفکر خلاق و انتقادی
- ۱۳۲..... طراحی و مهارت های عملی در فرآیند آموزش نجاری در دوران کودکی
- ۱۳۳..... کارگاه آشپزی و خلاقیت
- ۱۳۳..... آشپزی کردن برای کودکان چه مزایایی دارد
- ۱۳۴..... نقش باغبانی و کشاورزی مهدکودک در افزایش خلاقیت کودکان
- ۱۳۵..... فواید باغبانی برای کودکان
- ۱۳۹..... موسیقی و تاثیرات آن بر خلاقیت کودکان
- ۱۴۰..... آموزش موسیقی
- ۱۴۲..... ایجاد خلاقیت در مهدکودک با روش مونته سوری
- ۱۴۳..... فلسفه آموزش مونته سوری چیست؟
- ۱۴۳..... ویژگی های منحصر به فرد روش مونته سوری چیست؟
- ۱۴۴..... اهداف مونته سوری
- ۱۴۴..... فواید آموزش به روش مونته سوری
- ۱۴۶..... مزیت‌های روش مونته‌سوری نسبت به روش‌های آموزشی دیگر
- ۱۵۱..... روش کلاس درس مونته سوری
- ۱۵۲..... آموزش فلسفه به کودکان و تقویت خلاقیت
- ۱۵۳..... لزوم آموزش فلسفه به کودکان
- ۱۵۳..... فلسفه برای کودکان چیست؟
- ۱۵۳..... از چه زمانی آموزش فلسفه به کودکان اهمیت یافت؟

- ۱۵۴..... فلسفه برای کودکان، چه کاری انجام می دهد؟
- ۱۵۴..... فواید آموزش فلسفه به کودکان
- ۱۵۴..... تقویت سخنوری در کودکان
- ۱۵۵..... توسعه شخصیت
- ۱۵۵..... تقویت فراشناخت
- ۱۵۵..... پیشرفت در ریاضیات و زبان و ادبیات
- ۱۵۶..... تقویت تخیل و اندیشه خلاقانه
- ۱۵۶..... تقویت کنجکاوی
- ۱۵۷..... برقراری ارتباط موثرتر
- ۱۵۷..... تقویت تفکر انتقادی و خلاق
- ۱۵۹..... منابع

مقدمه

امروزه با توجه به بالا رفتن نرخ مشارکت مادران در نیروی کار انسانی، نیاز به مراقبت‌های اولیه در مهدکودک بیشتر احساس می‌شود. برآوردهای اخیر نشان می‌دهد، قریب بر دو سوم کودکان ۳ تا ۵ ساله در سطح بین‌المللی مراقبت در مهدکودک را تجربه کرده‌اند. با توجه به میزان بالای استفاده از مهدکودک، والدین انتظار دارند مهدکودک نقش مهمی در رشد اجتماعی و فکری کودکان داشته باشد و متخصصان هم سعی کرده‌اند به والدین اطمینان دهند که خدمات و آموزش‌های ارائه شده در مهد تأثیر بسزایی در رشد فکری، شناختی و اجتماعی کودکان خواهد داشت.

یکی از انواع آموزش که تأثیر بسیاری در رشد فکری کودک در مهدها دارد آموزش غیرمستقیم همراه با دیگر کودکان است. در آموزش غیرمستقیم هدف وسعت پیدا می‌کند و مفاهیم متعدد و گوناگون می‌شوند. هر کودک هر قدر که بخواهد و بتواند کشف می‌کند و یاد می‌گیرد. محدوده‌ای برای او تعیین نمی‌شود. کودک در فعالیت‌ها بیشتر آزادی دارد. آموزش برایش بیشتر جنبه بازی و سرگرمی پیدا می‌کند. و زمینه خلاقیت کودکان فراهم می‌گردد. خلاقیت به عنوان یک نیاز عالی بشری همواره برای انسان در طول زندگی و در تمامی ابعاد مطرح بوده است. خلاقیت قابل پرورش و رشد است و این امر مستلزم به کارگیری اصول و روش‌های خاص در زمان خاص است. که زمان مناسب برای بستر سازی خلاقیت دوران کودکی است، کودکی زمان پایه گذاری تخیل، پرورش و شکوفایی خلاقیت، تجربه عملی ذهنیات و اعتماد به نفس در بیان و ارائه آنان است. ولی روش‌های خاص در بر آوردن نیازهای پرورش خلاقیت نیز بخش مهمی در این امر را به خود اختصاص می‌دهد که شامل فرآیندی است که کودک را در مسیر رشد و ارتقاء راهنمایی و همراهی می‌کند. محیط به عنوان یکی از ضرورت‌های اساس رشد

که بخش از ارضای نیازهای اساسی کودک را برعهده دارد خودنمایی می کند. چراکه محیط کالبدی به عنوان یک عامل برانگیزنده حس کنجکاوی انگیزش و خلاقیت در کودکان مطرح بوده است. اوج این تاثیر زمانی مشهود است که اگر محیط زندگی و آموزش کودک نامناسب باشد خلاقیت در او راکد خواهد ماند و رشد و نمو نخواهد کرد. یادگیری محیط محور یکی از مصداق های روشن پرورش پرورش خلاقیت در کودکان است که تکیه بر محیط و کالبد آموزشی کودکان دارد.

در سنین مهد، مغز کودکان به سرعت در حال رشد و توسعه است و به اصطلاح می توان گفت که مغز در دوره حساس خود قرار دارد. از این رو می توان گفت که تجربه های غنی و تسهیل در رشد کودک می گردد. به صورت کلی می توان گفت که در این نوع فضا ها توانایی تفکر، خلاقیت، درک و استفاده از زبان و مهارت های حرکتی ظریف کودکان از طریق بازی، کارهای هنری، رقص و موسیقی، تحرک و ارتباط با دیگران تقویت می شود. یکی از اصلی ترین نکاتی که باید در سنین کودکی به آن توجه داشت، تقویت هوش و پرورش خلاقیت در کودکان است؛ موضوعی که اگر هدفمند و درست به آن پرداخته شود، نتایج قابل تامل و شگفت انگیزی در بزرگسالی خواهد داشت. بر کسی پوشیده نیست که جهان با وجود افراد خلاق، روز به روز به پیشرفت و تعالی نزدیک می شود. در دنیای شلوغ امروزی و وجود والدین شاغل، کودکان از ابتدای امر شکل گیری شخصیت آن ها، به مهد کودک ها سپرده می شوند. کودکان در مهدها می آموزند که یادگیرنده حرفه ای باشند در واقع می توان گفت که این موضوع یکی از مهمترین فواید مهد کودک است همچنین یادگیری اثر بخش به همراه پرورش و تقویت مهارت های ارتباطات، تقویت اعتماد به نفس نوشتن، ریاضیات و آموختن خلاقیت و پرورش مهارت های پیش نیاز برای خواندن میسر می شود. پس نقش و اهمیت مهدکودک در رشد خلاقیت کودکان بر کسی پوشیده نیست و یافتن یک مهدکودک استاندارد که تمامی قوانین آموزشی را رعایت کنید، یکی از دغدغه های اصلی والدین به حساب می آید.

شناخت کودک

شناخت صحیح و کامل کودکان اساسی ترین شرط در موفقیت در تربیت و آموزش کودک است. انسان در هر دوره‌های از رشد دنیای مخصوص به خود را دارد، یعنی به تناسب رشد فکری و عاطفی خیال پیرامون خود را به گونه ای خاص می شناسد. به همین علت است که با افزایش سن و تحصیلات و تجربه همه ی افراد نسبت به ادراکات و پندارهای گذشته خود با نظری انتقادی نگاه می کنند و گاه برخی افکار و باورهای خود را انتقادی می خوانند، بنابراین در هر دوره‌های از سن باید محرک ها و موجودات و خصوصیات محیط را در حد فهم کودک به او شناساند و هدف مهمی که در کودکستان در این زمینه وجود دارد این است که موضوعات آموزشی و اجتماعی و طبیعی که برای رشد عقلی و جسمی کودک کودکان انتخاب می شوند اولاً ساده ثانیاً قابل مشاهده و تجربه و ثالثاً دارای اطلاعات و روابط درست از نظر علمی باشد. به این دلیل از مهدکودک انتظار نیست که معلومات و اطلاعات علمی وسیعی به کودکان بدهد اما این انتظار وجود دارد که آنچه را میآموزد از نظر علمی درست و منطقی باشد.

ویژگی های کودکان مخصوصاً در جنبه های ذهنی و عقلانی و عاطفی و نیز محدودیت در تجربیات زندگی حاکی از عدم برخورداری آنان از رشد و توان ذهنی و عقلانی در حد بزرگسالان است و از سوی دیگر بر خصوصیات شدید عاطفی و احساسی و تاثیر پذیری مخصوص این گروه سنی اشاره دارد. غلبه عواطف بر جنبه های عقلانی اکثراً موجب آن می شود که کودک بخصوص در مرحله پیش دبستانی از طریق بازی و فعالیت های هنری آسان تر و سریع تر جذب برنامه های آموزشی می شود و پرورش وی با موفقیت بیشتری امکان پذیر باشد.

ضمن اینکه در این گونه فعالیت ها کودکان از آزادی عمل و تفریح و تنوع لازم بهره مند می شوند و این گونه فعالیت ها برای آن ها جذابیت و گیرایی بیشتری دارند. با شرکت

دادن بچه ها در کارهای جمعی و تشویق آنها به کمک و همیاری می توان محبت متقابل میان آنها به وجود آورد .

وجود خصایصی چون تحلیل و خیال پردازی و خصوصیات برجسته عاطفی در دوران کودکی حاکی از تناسب هر چه بیشتر زبان هنر با زبان و گرایشات طبیعت این گروه سنی دارد . برخی از این خصوصیت ها عبارتند از :

کنجکاوی

میل به جستجو گری و شناخت پدیده های اطراف از همان دوران کودکی در انسان مشهود است . این حس سبب سوالات پی در پی کودک می شود و انگیزه های لازم جهت دقت در دیدن و شنیدن مطالب تازه فراهم می شود و استقبال آنان را از موارد گوناگون و خواندنی و داستان های علمی و ماجراجویی را موجب می شود.

بازی

بازی به عنوان یکی از بارزترین خصوصیات کودکان مطرح می شود. بازی های کودکان به صورت متنوع انجام می شود و همگام با رشد کودک با تاثیر پذیری از رغبت ها و نیازهای وی در هر مرحله اشکال و خصوصیات تازه ای می یابد . در سنین زیر ۶ سال که سنین قبل از دبستان نامیده می شود گرچه کودک در میان جمع بازی می کند ولی از تامل آنها بهره مند نیست . به تدریج به مقتضای رشد و خصایص و نیاز های جمعی خود در بازی هایش از قواعد جمع پیروی می کند .

مواد مهم و اصلی برای بازی کودکان عبارتند از فضای وسیع و وقت کافی و مناسب تا بتواند بنا به سلیقه و توانایی و میل خود از آنها استفاده کند . کودکان از میان فعالیت ها انهایی را بر می گزینند که بیشتر مطابق نیازشان باشد . از جمله وسایلی که در علاقه و فکر خلاق کودکان بسیار با اهمیت است میتوان گل رس ، مداد رنگی، وسایل نقاشی و معماها را نام برد . سه چرخه ، اسکیت ، تاب و زمینی که بتوانند در آن بیل بزنند و خانه سازی کنند بیش از هر چیز کودکان را به فعالیت های عضلانی و حرکت های سریع

تشویق میکند. در واقع وسایلی مانند بیلچه، شن کش، جارو و اسباب نجاری و کشاورزی که به وسیله آن بتوانند عملاً کار کنند خیلی بهتر و موثرتر از اسباب بازی های گران قیمت و به ظاهر زیبایی هستند که نتوان با آنها کاری انجام داد.

تخیل

کو دکان دنیای تخیلی خود را دارند بسیاری از ایشان در طبقات سنی زیر ۷ سال دنیا را آن طور تجسم می کنند که باید باشد نه آن که هست و همین امر باعث می شود محیط طراحی برای کودکان آن فضایی نباشد که معمار بدون شناخت آن را طراحی می کند.

به طور کلی از خصوصیات بارز دنیای کودکان تخیل و خیال پردازی آنها است که به گونه ها و اشکال گوناگون صورت میگیرد چنانچه زندگی کودکان بین تخیل و واقعیت نوسان دارد .

نقش تخیل در دنیای کودک را می توان در بازی های نمایشی آن ها به خوبی مشاهده کرد که از حدود ۵/ ۱ سالگی آغاز و تا سال ها بعد ادامه می یابد. در نتیجه پرورش تخیل در کودکان در رشد ذهنی و پرورشی و قدرت خلاقیت و استعداد های هنری و علمی اهمیت زیادی دارد و در حل مسایل و مشکلات و انجام فعالیت های ابتکاری و ابداعات گوناگون موثر واقع می گردد.

نقاشی

برخی تصور می کنند که نقاشی برای کودکان فقط سرگرمی است اما اگر با دید عمیق و روان شناسانه بنگریم متوجه می شویم که تنها وسیله سرگرمی نیست بلکه وسیله خلاقیت نیز می باشد. در واقع این عواطف درونی اوست که به صورت بر دیوار خانه و یا کتاب بزرگتر ها نمایان می شود و متناسب با علاقه درونی از رنگ های مختلف استفاده می کند. امروزه روانشناسان دریافته اند که هر خطی که کودک می کشد و هر رنگی که به کار می برد دارای معنا و مفهوم خاصی است و از تمایلات درونی او ناشی می شود.

شعر و سرود

اصولا کودکان کلمات آهنگ دار و موزون را سریع می آموزند. موسیقی در واقع جزئی از تربیت هر انسان است. در این میان بکارگیری حافظه کودکان مهم نیست بلکه آن چه مطرح می شود بیان صحیح کلمات، آهنگ ها و اشعار و سرودها ست. حرکات همراه با کلام و مفاهیم نیز به آموزش کودک کمک می کند.

قصه و داستان

قصه گویی برنامه ای است آرام بخش که آرامش پر عاطفه را هم به قصه گو و هم به شنوندگان هدیه می کند. هنر قصه گویی مانند هنرهای دیگر ساخته و پرداخته امروز یا دیروز نیست. قصه گویی هم زمان با خلقت انسان بوده و انسان ذاتا از شنیدن قصه لذت می برد.

قصه ها در واحد کار ضمن اینکه خلاقیت کودکان را افزایش می دهد سبب گسترش خزانه لغات آنها نیز می شود و مجموعه ای از نکات علمی و اجتماعی و اخلاقی را به صورت غیر مستقیم و جذاب به آنها ارائه می دهد.

حرکات ورزشی

در آموزش کودکان حرکات ورزشی با بازی همراه خواهد بود و مربی سعی خواهد کرد با حرکتی که کودکان در حین بازی انجام می دهند به توان جسمی آنها نیز توجه داشته باشند.

رشد و تحول کودک

رشد و تحول کودک در دوران خردسالی، که از مهم ترین سال های زندگی به شمار می رود، از اهمیت ویژه ای برخوردار است. توجه به نیاز های کودکان برای رشد بهتر در این سال های حساس، ضرورت دارد. کودکان در سنین مهد کودک و پیش دبستانی به برنامه های آموزشی باکیفیتی نیاز دارند تا رشد و تحول همه جانبه و یکپارچه کودک را به دنبال داشته باشد. برای دست یابی به آموزش باکیفیت، به برنامه آموزشی مناسب نیاز داریم. برنامه آموزشی رشد محور، برنامه ای است که مراکز آموزشی و مهدکودک ها با اجرای آن رسیدن به رشد و تحول همه جانبه و یکپارچه کودک را ممکن می کنند.

تعریف رشد و تحول کودک

رشد و تحول با هم تفاوت دارند اما مکمل یکدیگرند. رشد و تحول کودک تغییراتی است که به شکل تدریجی و منظم و مستمر در کودک رخ می دهد. تدریجی بودن فرآیند رشد کودک به این معناست که این تغییرات یکدفعه ایجاد نمی شود بلکه طی مراحل و با گذر زمان و افزایش سن کودک شکل می گیرد. منظور از منظم بودن فرآیند رشد و تحول کودک این است که تغییرات از نظم خاصی پیروی می کنند و با تفاوت هایی، در همه کودکان مشاهده می شود. معنای استمرار فرآیند رشد و تحول کودک این است که این تغییرات در تمام طول زندگی رخ می دهد و متوقف نمی شود. رشد عموماً جنبه کمی دارد و با مقدار و اندازه مشخص می شود، مانند افزایش قد و وزن. تحول عبارت نشان از تغییرات کیفی است که کارکرد ها و مهارت ها را نشان می دهد، مانند تحول زبان به صورت بیان صداها، کلمات، جملات، درک مطلب و سایر مهارت های کلامی. جنبه های کمی رشد کودک و جنبه های کیفی تحول او از هم جدا نیستند و با یکدیگر ارتباط تنگاتنگ دارند.

برنامه رشد محور برای کودکان

در زمینه آموزش و پرورش کودکان پیش دبستانی در مهد کودک ها برنامه های متعددی وجود دارد که هر کدام بر مبنای اهداف، مبانی نظری، محتوا و روش های خاصی تدوین شده است. یکی از این برنامه های آموزش کودک «برنامه رشد محور» است. برنامه رشد محور برنامه ای است که هدف آن کمک به رشد و تحول همه جانبه کودکان است. منظور از رشد و تحول همه جانبه کودک، رشد جسمی - حرکتی، شناختی، عاطفی، اجتماعی، کلامی و خلاقیت است.

جنبه های اساسی رشد و تحول کودکان

در این جا قصد داریم به جنبه های اساسی رشد و تحول کودک که شامل ۶ جنبه است و همه زمینه ها را بطور جامع دربرمی گیرد، پردازیم:

۱. رشد و تحول جسمی - حرکتی کودک

رشد و تحول جسمی - حرکتی کودک دارای دو بخش است: الف) رشد جسمی که جنبه کمی دارد، شامل رشد اندام های بدن، وزن، قد و... ب) رشد و تحول حرکتی که جنبه تحولی دارد و با تغییرات کیفی همراه است، شامل حرکت هایی مانند دویدن، پریدن و لی لی کردن. سطوح اساسی رشد و تحول جسمی - حرکتی شامل رشد قد و وزن، رشد اندام ها و عضلات، هماهنگی بیشتر عضلات و اندام ها، رشد حرکات تعادلی مانند لیلی کردن و پریدن، و رشد مهارت های خودیاری کودک است. مهارت های خودیاری کودکان عبارت است از توانایی کودکان در انجام دادن کارهای فردی و شخصی که مهم ترین آن ها مهارت غذا خوردن، لباس پوشیدن، رعایت بهداشت فردی، مراقبت از بدن، کنترل ادرار و مدفوع و مراقبت از وسایل شخصی است.

۲. رشد و تحول شناختی کودک

منظور از رشد و تحول شناختی کودک، رشد مهارت‌ها و توانمندی‌هایی از اوست که به کودک در شناخت و درک محیط پیرامون خود کمک می‌کند. مهم‌ترین سطوح رشد و تحول شناختی کودک شامل موارد زیر است:

حواس پنج‌گانه

حواس پنج‌گانه کودک مانند پنجره‌هایی، ارتباط کودک را با جهان پیرامون خود ممکن می‌سازند. کودک با دیدن، شنیدن، لمس کردن، بوییدن و چشیدن که ابزارهای شناخت اوست، دنیای اطراف خود را می‌شناسد.

حافظه

حافظه توانایی بازشناسی و یادآوری اشیا و موقعیت‌هاست. بازشناسی یعنی شناسایی مجدد اشیا و موقعیت‌هایی که کودک قبلاً آنها را شناخته است و منظور از یادآوری به خاطر آوردن اشیا و موقعیت‌هاست. حافظه انواع مختلف دارد: حافظه دیداری (بازشناسی و یادآوری محرکها از طریق دیدن)، شنیداری (بازشناسی و یادآوری محرکها از طریق شنیدن)، بویایی (بازشناسی و یادآوری محرکها از طریق بوییدن)، لمسی (بازشناسی و یادآوری محرکها از طریق لمس کردن)، و چشایی (بازشناسی و یادآوری محرکها از طریق چشیدن). کودکان از نظر توانایی در هریک از انواع حافظه با هم تفاوت دارند. ضمن آنکه باید به پرورش انواع حافظه در کودکان پرداخت، توجه به تفاوت‌های فردی را هم نباید از نظر دور داشت.

استدلال

کودکان با توجه به مرحله‌ای که از نظر تحول شناختی در آن قرار دارند، در مورد محرک‌هایی که از راه حواس پنج‌گانه دریافت می‌کنند به استدلال می‌پردازند. مثلاً کودک ۴ ساله، با قرار دادن تعدادی مداد در اندازه‌های مختلف در کنار یکدیگر، می‌تواند توضیح دهد که کدام بلندتر و کدام کوتاه‌تر است.

حل مسئله

از آنجایی که کودکان از مهارت استدلال برخوردارند، می توانند مسائل ملموس و روزانه خود را حل کنند. اما طبیعی است که شکوفایی این توانمندی کودک، مستلزم تمرین است. یکی از عوامل مهم در کسب مهارت حل مسئله، تشخیص روابط بین اشیا و پدیده هاست که معمولا کودکان با کنجکاوی و طرح سؤال ها و چراهای خود، به آن پی می برند.

تمرکز

کودکان بر حسب سن خود، توانایی تمرکز بر یک فعالیت را در مدت زمانی مناسب دارند. تمرکز کودکان معمولا انتخابی است و به میزان علاقه مندی کودک به آن فعالیت بستگی دارد. تمرکز کودکان امری آموختنی است و با بازی ها و روش های جذاب می توان میزان تمرکز کودکان را افزایش داد.

درک مفاهیم اساسی

کودکان در این سنین، مفاهیم را به کمک حواس پنجگانه، تجربه و فعالیت های عملی که عمدتا به شکل بازی است درک می کنند. درک مفاهیم اساسی در تحول شناختی کودکان بسیار مهم و زمینه ساز درک منطقی کودک در سنین بالاتر است. مفاهیم اساسی در این سنین عبارت است از مفاهیم پیش نیاز ریاضی، مفاهیم علوم یا شناخت محیط طبیعی و مفاهیم علوم اجتماعی یا شناخت محیط اجتماعی.

۳. رشد و تحول عاطفی کودک

عواطف، حالات درونی هستند که به صورت طبیعی در همه انسان ها وجود دارند. افکار، عواطف (احساسات و هیجان ها) و رفتار اجزای سه گانه شخصیت هستند. پرورش عواطف کودکان در سلامت جسمی و روانی آن ها نقش مؤثری دارد. عواطف را می توان به دو گروه کلی تقسیم بندی کرد: ۱ - عواطف خوشایند یا مثبت که مهم ترین آنها احساس شادی، امید، محبت، آرامش، امنیت، ارزشمندی و رضایت از خود است.

۲ - عواطف ناخوشایند یا منفی که اصلی ترین آنها عبارت است از ترس، خشم، غم، حسادت، اضطراب، احساس خود کم بینی یا خودبزرگ بینی. هدف از رشد و تحول عاطفی کودکان، کاهش عواطف ناخوشایند کودک، پرورش عواطف خوشایند او و ایجاد تعادل در عواطف کودکان است. برای دستیابی به این هدف، لازم است کودکان عواطف یا احساسات خود را بشناسند و با راه های درست بیان آن ها آشنا شوند تا بتوانند کم و متناسب با سن خود، به خودکنترلی و مدیریت عواطف برسند. بیان درست عواطف یعنی ابراز آن ها به گونه ای که نه به خود کودک، نه به دیگران، و نه به اشیا و محیط زندگی آسیب برسد.

۴. رشد و تحول اجتماعی کودک

منظور از رشد و تحول اجتماعی کودکان، جامعه پذیری کودک است. خانواده، مهد کودک، رسانه های جمعی و عوامل دیگر در این جنبه از رشد کودک نقش دارند. سطوح اصلی رشد و تحول اجتماعی کودکان عبارت است از: - شناخت محیط اجتماعی که کودک در آن زندگی می کند. مثلا آشنایی با مشاغل، مکان ها و هر آنچه ساخته دست انسان است - شناخت مناسبت ها و آداب و رسوم اجتماعی مانند روزها و مراسم خاص - آشنایی با آداب و رسوم اجتماعی - اخلاقی مانند سلام، خداحافظی، سپاسگزاری، اجازه گرفتن و رعایت نوبت - آشنایی با ارزشهای اجتماعی - اخلاقی مانند راستگویی، احترام به دیگران، کمک، همدلی، همکاری، مشارکت، مسئولیت پذیری و نظم - توانایی برقراری ارتباط مناسب و مؤثر کودک با همسالان و بزرگسالان، بیان نظر خود و گوش دادن به صحبت دیگران - شناخت حقوق شهروندی مانند حق برخورداری از آموزش، بازی، تغذیه کافی، بهداشت و ارتباط با همسالان - آشنایی با حقوق دیگران و رعایت آن

۵. رشد و تحول کلامی کودک

زبان ابزار برقراری ارتباط با دیگران و یادگیری و تفکر است. کودکان در سنین حدود سه تا چهار سالگی معمولاً از نظر تحول کلامی در سطحی قرار دارند که می توانند نیازهای خود را، که در سنین پایین تر با گریه یا رفتارهای دیگر نشان می دادند، با کلام بیان

کنند و در استفاده از کلام مهارت کافی دارند. مهم ترین سطوح رشد و تحول کلامی کودکان به شرح زیر است: - مهارت های شنیداری شامل گوش دادن، تشخیص صداها، تمرکز شنیداری و درک مطالب از طریق گوش دادن (درک کلمات، جملات، داستان، کارتون و مطالب دیگر) - مهارت های بیانی شامل دایره لغات، تلفظ درست صداها، جمله سازی، گفت و گو با دیگران، بیان مطالب، تصویر خوانی، روانی کلام، تعریف قصه های شنیده شده، شعرخوانی و داستان سازی به صورت فردی و گروهی باید توجه کنید که میزان تسلط بر این مهارت ها در سنین مختلف و در هر کودک، متفاوت است.

۶. رشد و تحول خلاقیت کودک

برای تعریف خلاقیت راه ها و روش های مختلفی وجود دارد و هرکس آن را به شکلی تعریف می کند ، بنابراین هیچ تعریف واحد و ساده ای که مطلوبیت همگانی داشته باشد در اختیار نداریم . با این حال واژه هایی هستند که ما را در این جهت به حرکت در می آورند . به طور کلی اغلب ، توانایی دستیابی به چیزی را به شکلی نو و بدیع خلاقیت می گویند.

خلاقیت به انواع یک فرایند فکری ، راه حلی برای یک مسئله ، یک محصول یا یک تلاش ارائه می دهد.

به تعریفی دیگر ، خلاقیت توانایی ایجاد یک نظریه بدیع یا تطبیق دادن نظرات دیگران است. گاردنر (۱۹۸۹) معتقد است که خلاقیت توانایی حل مسائل یا تولید کالایی به طور منظم به شکلی بدیع است.

تورنس در تعریف خلاقیت اظهار می دارد، خلاقیت فرایندی است که شامل حساسیت نسبت به مسائل، کمبودها، تنگناها و ناهماهنگی ها می شود. حساسیتی که به دنبال آن جستجو برای یافتن راه حل های مشکلات و طرح فرضیه هایی برای این منظور آغاز می گردد.